

NEMANTISKĀ KAITĒJUMA ATLĪDZINĀŠANAS KRITĒRIJI ADMINISTRATĪVAJĀS LIETĀS *NON-PECUNIARY DAMAGE CRITERIA FOR COMPENSATION IN ADMINISTRATIVE CASES*

Violetta Beinaroviča-Šeslere

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, attelio78@inbox.lv, Rēzekne, Latvija

Zinātniskais vadītājs: *Māris Šlakota Mg.iur. vieslektors*

Abstract. *A reward of non-pecuniary damage compensation is a remedy for personal injury. If state management during realizing the state power, touches person's rights, a legal state need to be responsible for it. Non pecuniary damage compensation amount is complicated, because it involves filling the content with concepts that are not defined by law. All factors that have an impact on the law must be evaluated and the reimbursement provided is fair and proportionate - one that gives satisfaction to the injured party, and at the same time serves also as effective means of the legal protective and arrives at the preventive aim. The actuality of the work results from the fact that the existence of an effective system of compensation is one of the essential prerequisites for strengthening trust in the state*

Keywords: *criteria, government, illegal administrative act, non-material damage, reimbursement.*

Publiski tiesiskajās attiecībās starp valsti un privātpersonu pastāv pakļautības attiecības, taču publiskā vara attiecībā uz indivīdu tiek ierobežota ar tiesību normām un indivīdam piešķirtajām procesuālajām garantijām. Valsts nes atbildību par jebkura sava orgāna rīcību, kas realizējot valsts varu, aizskar personas tiesības un intereses. Arī cilvēktiesību ievērošanas princips prasa, lai valsts pārvalde ievērotu cilvēktiesības, veicot jebkādas darbības, kas skar privātpersonu (*Briede, Danovskis, Kovaļevska, 2016., 63.lpp.*). Tā kā administratīvais akts ir valsts pārvaldes instruments un tiesības uz atlīdzinājumu ir viena no cilvēktiesību grupām, aktuāls jautājums ir objektīvā atlīdzinājuma došana privātpersonai par valsts pārvaldes nemantisko kaitējumu, kas nodarīts ar prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību publiski tiesiskajās attiecībās.

Nemantiskā kaitējuma negatīvo seku izpausme ir atzīstama par komplicēti nosakāmu juridisku fenomenu, jo nosakot atlīdzinājumu, iestādei un tiesai ir jāvērtē gan kaitējuma tiesiskais sastāvs, gan apstākļi, kas ietekmē atlīdzinājuma apmēru un veidu. Svarīgi, lai izvēlēta risinājuma pamatā ir racionāli juridiski apsvērumi, lai nepieļautu patvaļas aizlieguma principa pārkāpumu.

Darba mērķis ir izpētīt valsts pārvaldes iestāžu ar prettiesisku administratīvu aktu vai prettiesisku faktisku rīcību nodarītā nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanas kritēriju nozīmi un to piemērošanu administratīvajās lietās, konstatēt pastāvošās nepilnības un piedāvāt risinājumus nepilnību novēršanai.

Darba mērķa sasniegšanai tika izvirzīti uzdevumi: 1) izpētīt nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanas priekšnoteikumus; 2) analizēt nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma noteikšanas kritēriju piemērošanu administratīvajās lietās; 3) noskaidrot juridiskās personai nodarītā nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma īpatnības administratīvajās lietās valsts pārvaldes iestādē un tiesā.

Darba mērķa sasniegšanai izmantotas zinātniskās pētniecības metodes. Vēsturiskā metode pielietota, analizējot tiesību attīstību nemantiskā kaitējuma jomā un likumdošanas izmaiņas. Izmantojot salīdzinošo metodi, analizēta nacionālā un ārvalstu tiesu prakse, kas ļauj atklāt atlīdzinājuma kritēriju pielietošanas atšķirības. Analītiskā metode izmantota, vērtējot normatīvos aktus, tiesu prakses materiālus, kā arī tiesību speciālistu uzskatus. Darbā izmantota arī gramatiskā, teleoloģiskā un sistēmiskā metode, analizējot nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanas tiesību normu saturu, to mērķi un vietu tiesību sistēmā.

Pētījums aptver periodu kopš spēkā stājies Administratīvā procesa likums līdz mūsdienām. Darba mērķa sasniegšanai veikta juridiskās literatūras, normatīvā regulējuma un tiesu prakses izpēte attiecībā uz nemantiskā kaitējuma priekšnoteikumiem un kritēriju pielietošanu. Pētījumā ir analizēti 7 tiesas nolēmumi.

Pētījuma hipotēze: valsts pārvaldes iestāžu nodarītā nemantiskā kaitējuma prettiesiskās darbības vai bezdarbības rezultātā atlīdzināšanas kritēriju sistēma ir komplicēta, vienveidīgas metodoloģijas esamība atvieglotu iestāžu un tiesu darbu un stiprinātu sabiedrības pārliecību par vienlīdzību un taisnīgumu kaitējumu atlīdzinājuma procedūrā.

Tiesības uz atlīdzinājumu pret valsti radušās salīdzinoši nesen. Tikai 19. gadsimta otrajā pusē - 20. gadsimtā tika atnesta koncepcija, ka valsts ir tiesībspējīga un neatbild par publiskās varas aktu radītajiem zaudējumiem (*Vildbergs, Messeršmits, Niedre, 2004., 163.lpp.*). Starptautiskajā līmenī valsts atbildība virspusēji ir noteikta Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā (*Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, 1950., 13.p.*) un Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskajā paktā par pilsoņu un politiskajām tiesībām (*Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām, 1966., 2.p.*), paredzot atbilstošu atbalstu un plašu rīcības brīvību, lai tiktu nodrošināta efektīva tiesību aizsardzība un līdzeklis tās īstenošanai (*White, Jacobs, Ovey, 2010, p. 760*).

Latvijā Administratīvā procesa likums un Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums izvērsē Satversmes 92.pantā nostiprinātas tiesības uz atlīdzinājumu, konkretizējot atlīdzinājuma procedūru par zaudējumiem, kas nodarīti ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību (*Administratīvā procesa likums, 2001.; Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums, 2005.*).

Tiesības uz atbilstīgu atlīdzinājumu rodas līdz ar nepamatotu tiesību aizskārumu, t.i. tādu, kam nav leģitīms mērķis, kas nav samērīgs, un kas rada pamattiesību pārkāpumu. Reāla kaitējuma esamība nepamatota tiesību aizskāruma rezultātā nav obligāta. Pietiekoši, ka persona uzskata, ka viņai ir nodarīts nemantiskais kaitējums. (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums, 2012., Nr. SKA-603/2012*). Taču konstatējama pretruna starp Administratīvā procesa likumu, kas paredz, ka ikviens ir tiesīgs prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par nemantisko kaitējumu, kas viņam nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību (*Administratīvā procesa likums, 2001., 92.p.*), un Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumu, kas attiecas tikai uz gadījumiem, kad kaitējums nodarīts ar prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku iestādes faktisko rīcību (*Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums, 2005., 1.p.*).

Personai nodarītā nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskos pamatus jeb priekšnoteikumus **administratīvajā procesā veido trīs elementi**:

- valsts pārvaldes prettiesiskā rīcība (darbība vai bezdarbība);
- kaitējuma esamība;
- tiešā cēloņsakarība starp prettiesisko rīcību un kaitējumu.

Vaina, atšķirībā no civilprocesa un kriminālprocesa, nav obligāts elements, jo valsts atbildība iestājas jebkurā gadījumā, kad publisko tiesību subjekts nerīkojas atbilstoši tiesību normām. Vainojama ir amatpersonas rīcība, bet atbildība par amatpersonas rīcību nav objektīva valsts atbildība, bet gan atbildība par vainojamu rīcību (*Peine, 2002., 224.lpp.*).

Valsts pārvaldes prettiesiskā rīcība var izpausties kā darbība, izdodot prettiesisku administratīvo aktu vai veicot prettiesisku faktisko rīcību, vai arī bezdarbību, ja iestādei bija pienākums rīkoties, bet tā prettiesiski nav rīkojusies.

Administratīvā akta prettiesiskums var izpausties divējādi – materiāltiesiskais un procesuālais prettiesiskums (*Briede, 2005., 15.lpp.*). Materiāltiesiskā prettiesiskuma gadījumā iestāde nepareizi piemēro tiesību normas, kas regulē jautājumu pēc būtības, pietiekami nenovērtē faktiskos apstākļus un šādai iestādes rīcībai nevar būt attaisnojumu. Prettiesisks labvēlīgs administratīvais akts arī var būt nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanas pamats, jo tiek radīts personas tiesiskās paļāvības aizskārumus (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta spriedums, 2010., Nr. SKA-122/2010*).

Procesuālo pienākumu neizpilde arī nevar būt attaisnojama (*Danovskis, 2012.*). Ja valsts iestāde neievēro tai uzliktos termiņus un pārkāpj labas pārvaldības principu, tai ir jāatlīdzina tiesību aizskārumus uz savlaicīgu administratīvā akta izdošanu, pat, ja izdots akts ir tiesisks. Taču šādas tiesības rodas tikai gadījumā, ja iestāde noteiktā termiņā neizpilda tai ar augstākās iestādes lēmumu uzdoto procesuālo darbību. Šāda regulējuma mērķis ir veicināt privātpersonu

aktīvi aizsargāt savas tiesības un darīt zināmu iestādei, ka šāda iestādes rīcība rada, ja ne citādas, tad vismaz emocionālās neērtības (*Briede, 2013., 499.lpp.*).

Ja faktiskā rīcība izpaužas kā bezdarbība – paredzēta pienākuma neizpilde, (..) tad pietiekami konstatēt, ka iestāde šo pienākumu nav izpildījusi. Ja faktiskā rīcība izpaužas kā darbība, tad var būt grūti konstatēt rīcības prettiesiskumu (*Danovskis, 2014., 333.lpp.*).

Atzīstot kaitējuma atlīdzināšanas pienākumu, likumdevējs ir izvirzījis uzdevumu konstatēt nemantiskā kaitējuma esamību. Atšķirībā no mantiskā zaudējuma, kas pierādāms ar likumā noteiktajiem pierādīšanas līdzekļiem, nemantiskais kaitējums tiek prezumēts. Nemantiskais kaitējums būs uzskatāms par pierādītu, ja būs pierādīts personas tiesību vai interešu aizskārums.

Nosakot nodarīto kaitējumu, jākonstatē tiešā cēloņsakarība starp prettiesisko rīcību un kaitējumu - objektīvo saikni starp iestādes rīcību un tās radītajām laika ziņā sekojošām zaudējumu nodarošām sekām. Respektīvi, atlīdzināms ir tikai kaitējums, kurš ir prettiesiskās rīcības tiešās sekas. Secināms, ka nemantiskā kaitējuma cēlonis ir personas tiesību un interešu aizskārums, bet sekas personai rādītas neērtības. Bet cēloņsakarība ir tikai tāda, ka cietusī persona norāda uz neērtībām, kas radītas tiesību aizskāruma rezultātā, un pamato tās.

Pēc nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma tiesiskā pamata konstatācijas, nosakot atlīdzinājuma apmēru un veidu, ir jāapsver šādi kritēriji:

- tiesību un ar likumu aizsargāto interešu nozīmīgums un konkrētā aizskāruma smagums;
- iestādes rīcības tiesiskais un faktiskais pamatojums un motīvi;
- cietušā rīcība un līdzatbildība;
- citi konkrētajā gadījumā būtiski apstākļi.

Tiesa vai iestāde vadās pēc sava ieskata un spriež pēc taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem, ņemot vērā morālā kaitējuma smagumu un sekas (*Administratīvā procesa likums, 2001., 97.p., Civillikums, 1937., 1635.p.*). Tādējādi, apmēra noteikšana ir cieši saistīta ar nenoteiktajiem tiesību jēdzieniem. To konkretizācija jāveic tiesību piemērotājam (*Briede, 2008., 342.lpp.*), piepildot jēdzienu ar saturu katrā konkrētā gadījumā, ņemot vērā faktiskos apstākļus. Ir jāizvērtē visi faktori, kas ietekmēja tiesību aizskārumu, un jāpanāk, lai noteiktais atlīdzinājums ir taisnīgs un samērīgs, un sasniedz preventīvo mērķi.

Izvērtējot tiesību un ar likumu aizsargāto interešu nozīmīgumu, secīgi jānoskaidro vai ir noticis pamattiesību, tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizskārums, vai tas ir paredzēts likumā un tā īstenošana ir notikusi likumā paredzētā procesā vai nodarītais pamattiesību ierobežojums ir proporcionāls, vai attiecīgais tiesību ierobežojums sasniedz likumā noteikto mērķi, vai piemēroti atbilstošākie līdzekļi, ar ko iespējams sasniegt minēto mērķi (nepieciešamība) (*Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2016.*). Nozīmīgums ir īpaši izceļams lietās saistībā ar pamattiesību realizāciju (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums, 2010., Nr.SKA-160/2010*).

Aizskārums smagumu raksturo nemantiskās sekas, piemēram, neērtības, dzīves baudījuma zudums, arī iespējas zaudējums, citas negatīvas tiesību aizskārums sekas, kas rastos cilvēkam sakarā ar viņa tiesību aizskārumu (*Balodis, 2011., 154.lpp.*).

Personas tiesību pārkāpuma ilgums tiesu praksē ir viens no nozīmīgākajiem faktoriem. Tas jāņem vērā salīdzināmās lietās, jo atkarībā no konkrētās lietas apstākļiem vienā lietā gadu ilgs tiesību aizskārums var netikt uzskatīts par nozīmīgu kritēriju, turpretim citā lietā nozīmīga var būt katra aizskārums diena (piemēram, iestādes prettiesiska faktiskā rīcība – videonovērošana cietuma kamerā). Tiesu praksē ir nostiprināta šāda atziņa: jo persona ilgāk pacieš savu tiesību aizskārumu, jo jāpieņem, ka tā ir mazāk ieinteresēta savu konstitucionālo tiesību aizsargāšanā (*Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta spriedums, 2016., Nr. SKA-1214-2016*). Taču pārkāpuma ilgumu var ietekmēt arī pati iestāde, nepamatoti vilcinoties un neveicot kādas darbības pārkāpuma mazināšanai (piemēram, neizdarot ierakstus Iedzīvotāju reģistrā vai personas sensitīvo datu prettiesiska apstrāde) (*Latvijas Republikas Augstākā tiesa, 2011.*).

Tiesai vai iestādei jāņem vērā arī pušu - valsts pārvaldes iestādes un cietušās privātpersonas rīcība, motīvi un līdzatbildība. Valsts pārvaldes iestādes rīcība katrā situācijā ir ierobežota iestādes kompetences un labas pārvaldības principa ietvaros. Ja tiesa konstatē, ka iestāde apzināti maldinājusi personu vai rīkojusies neattaisnojami, tad kaitējuma atlīdzinājums var būt lielāks. Pastāvot objektīvam attaisnojumam, kāpēc iestāde neizpildīja savu pienākumu pret privātpersonu, personas tiesību aizskārums nebūs būtisks.

Cietušā pienākums ir darīt visu iespējamo, lai nepieļautu vai samazinātu kaitējumu. Savlaicīga nereaģēšana uz tiesību aizskārumu var liecināt, ka cietušais tiesību aizskārumu uzskata par maznozīmīgu un kaitējums cietušajam nav radījis tiesību vai interešu aizskārumu. Turpretim cietušā aktīva un savlaicīga rīcība, lai novērstu, pārtrauktu vai mazinātu tiesību aizskārumu, apliecina cietušā subjektīvo attieksmi pret tiesību aizskāruma nozīmīgumu. Personas līdzatbildība mīkstina publisko tiesību subjekta atbildību (*Briede, 2013., 952.lpp.*). Jākonstatē, kādus objektīvi saprātīgus pasākumus persona varēja un tai vajadzēja veikt, un ko persona ir veikusi. Autore uzskata, ka cietušā līdzatbildību var vērtēt arī gadījumos, kad cietušais ir atkarīgs no iestādes un ir tai pakļauts, piemēram ieslodzītais cietumā. Ja persona uzskata, ka viņa tiesības tiek pārkāptas, piemēram, prettiesiskā videonovērošana kamerā, viņš, iesniedzot sūdzības brīvības atņemšanas vietas administrācijai, var aktīvi ietekmēt, lai novērstu šo tiesību pārkāpumu.

Valsts pārvaldes iestādei vai tiesai jāapsver, vai iestādes rīcība radījusi reālas sekas, un kāds ir šo seku raksturs (novēršamās vai nenovēršamās). Kaitējuma sekas ir personai radītas neērtības (izņēmums ir personiskais kaitējums, kas rada reālu kaitējumu dzīvībai, fiziskajai integritātei, brīvībai un veselībai). Tāpat atlīdzinājums personai tiek piešķirts par tiesību aizskārumu, savukārt atlīdzinājuma veids un apmērs ir atkarīgs no neērtībām, kuras personai radījis tiesību aizskārums (*Danovskis, 2012., 229.lpp.*). Turpretim iestādes neatbildēšana rakstveidā uz iesniegumu neliedz pieteicējam likumā noteiktā kārtībā aizsargāt savas tiesības (*Administratīvās apgabaltiesas spriedums, 2007., Nr. AA43-2407-07/18*).

No juridiskās metodes viedokļa taisnīga atlīdzinājuma noteikšanu sekmē salīdzināšanas un tipizēšanas metode, kas balstās uz vienlīdzības principu, proti, salīdzināmos gadījumos atlīdzinājumam jābūt līdzīgam, bet atšķirīgos – atšķirīgam. Jāņem vērā, ka nemantiskā kaitējuma apmērs nav nosakāms pilnīgi vienāds visās vienas kategorijas lietās, jo kaut nedaudz, tomēr var atšķirties katras lietas apstākļi.

Administratīvā procesa likumā jau no tā pieņemšanas brīža paredzēts, ka tiesības uz zaudējumu atlīdzību ir ikvienai personai (*Administratīvā procesa likums, 2001., 92.p.*). Taču Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā no tā stāšanās dienas 01.07.2005. līdz 06.06.2012. bija ierobežots nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanas pamats juridiskai personai, nosakot, ka tai ir tiesības uz atlīdzinājumu par kaitējumu, kas nodarīts tās reputācijai, komercnoslēpumam un autortiesībām.

Latvijas tiesību vēsturē pavērsiens juridiskās personas tiesībās uz nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu notika līdz ar Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedumu lietā Nr. 2011-21-01, kur tika nostiprināts, ka privāto tiesību juridiskām personām, tāpat kā fiziskām personām, ir tiesības uz personiskā kaitējuma atbilstīgu atlīdzinājumu par ikvienu tām piemītošo nemantisko tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizskārumu administratīvajā procesā (*Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedums, 2012., Nr. 2011-21-01*).

Ir diskutabls jautājums par tādu juridisku personu nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu, kas izveidoti vienas fiziskās personas īpašuma organizēšanai, lai veiktu saimniecisko darbību (individuālie uzņēmumi). Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvā departaments ir atzinis, ka zemnieku saimniecības īpašniekam ir tiesības uz morālā kaitējuma atlīdzinājumu kā fiziskai personai. Senāts pamatoja ar to, ka neskatoties uz to, ka likumā „Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību” zemnieka saimniecība ir nodēvēta par juridisko personu (*Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību, 1992.*), tomēr zemnieka saimniecība neatbilst juridiskās personas būtībai, jo zemnieka saimniecībai nav nodalīta pašai sava manta, tā ir fiziskās personas īpašuma organizēšanas forma. Autore nepiekrīt tiesas viedoklim sekojošu apsvērumu dēļ. Ja

individuālais uzņēmums stājas administratīvi tiesiskajās attiecībās, tad to subjekts ir juridiskā persona, nevis uzņēmuma īpašnieks. Un ņemot vērā, to, ka fiziskai personai nemantisko kaitējumu var nodarīt ar dzīvības, veselības, brīvības, goda un cieņas aizskārumu, tad zemnieku saimniecībai kā juridiskai personai ar šādiem aizskārumiem nemantisko kaitējumu nodarīt nevar. Autore uzskata, ka attiecībā uz individuālo uzņēmumu nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu, iestādei vai tiesai būtu jāvadās no tā kas piedalās administratīvi tiesiskajās attiecībās – individuālais uzņēmums kā juridiskā persona vai tā īpašnieks kā fiziskā persona.

Praksē spriedumi par juridiskai personai nodarītā nemantiskā kaitējuma atlīdzināšanu ir reti, kas pamatojams ar to, ka vēsturiski nemantiskais kaitējums asociējas ar morālo kaitējumu, ko var nodarīt tikai fiziskais personai.

Starptautiskā prakse, attiecībā uz juridiskās personas tiesībām uz nemantiskā kaitējuma atlīdzību, ir attīstīta vairāk, taču arī nav konsekventa. Subjektīvās tiesības uz reputāciju (kā tiesības uz reputācijas neaizskaramību, kā daļa no privātās dzīves neaizskaramību) kā cilvēka pamattiesības līdzvērtīgi ar tādām tiesībām un brīvībām kā vārda brīvība un viedokļa izpausmes brīvība. Darījumu reputācija tas ir sabiedrībā izveidojies fiziskās vai juridiskās personas vērtējums, kas skar personas darījumu īpašības neatkarīgi no darbības jomas. Darījumu reputācijai nodarītais kaitējums var negatīvi iespaidot juridiskās personas komerc - vai citu darbību (*Nuriev, 2013*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē juridiskās personas tiesības uz taisnīgu kompensāciju (atbilstīgu tiesiskās aizsardzības līdzekli) par nemantisko kaitējumu vispārīgi atzītas tikai kopš 2000.gada sprieduma lietā “Comingersoll S.A. pret Portugāli”. Tiesa noteica, ka nosakot taisnīgu kompensāciju par nemantisko kaitējumu pastāv vairāk vai mazāk “objektīvi” vai “subjektīvi” kritēriji, kuri būtu ņemami vērā – uzņēmuma darījumu reputācija, nenoteiktība lēmumu pieņemšanā un plānošanā, kā arī, kaut mazākā mērā, neērtības, kas bija jāpacieš uzņēmuma vadībai (*European Court of Human Rights judgment, 2000, No.35382/97*).

Lai gan arī pēc šī Eiropas Cilvēktiesību tiesas sprieduma vispārīgi ir pieņemts, ka juridiskai personai var tikt nodarīts nemantiskais kaitējums un līdz ar to tiek plaši atzītas arī tā tiesības uz nemantiskā kaitējuma taisnīgu kompensāciju naudā, tomēr šajā lietā iedibinātie uzņēmumam nodarītā nemantiskā kaitējuma taisnīgas kompensēšanas kritēriji – uzņēmuma reputācija, neskaidrība lēmumu pieņemšanā vai plānošanā, traucējumi uzņēmuma vadīšanā, kā arī neērtības, kas bija jāpacieš uzņēmuma vadībai – nav kļuvuši par universāliem. Tie netiek par tādiem uzskatīti, jo, kaut gan arī tiek izmantoti vairākās Eiropas Cilvēktiesību tiesu lietās, piešķirot taisnīgu kompensāciju par nemantisko kaitējumu, praksē bieži tie netiek pielietoti, un taisnīga kompensācija piešķirta pēc taisnīguma apsvērumiem vai vienkārši pasludinot, kas ir uzskatāms par taisnīgu kompensāciju konkrētajā gadījumā (*Priekulis, 2014.*). Secināms, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē nepastāv kritēriji, ko izmantotu visos gadījumos, taisnīgi kompensējot nemantisko kaitējumu.

Secinājumi un priekšlikumi

1. Šobrīd Latvijas normatīvajos aktos pastāv nekonsekventa terminu - nemantiskais kaitējums, morālais kaitējums, personiskais kaitējums – lietošana. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.pantā paredzēts, ka pastāv nemantiskais kaitējums, bet Administratīvā procesa likuma 92.pantā paredzēts personiskais un morālais kaitējums. Neskatoties uz to, ka Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likuma Pārejas noteikumu 7.punktā paredzēts, ka Administratīvā procesa likumā lietotie termini “personiskais kaitējums” (tāds, kas nodarīts personas nemantiskajām tiesībām un interesēm) un “morālais kaitējums” (tikai fiziskās personas ciešanas) atbilst terminam “nemantiskais kaitējums”, tas var radīt nekonsekventu tiesību normu izpratni un piemērošanu, tāpēc nepieciešams Administratīvā procesa likumā un Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā ieviest vienotu terminoloģiju.

Priekšlikums: grozīt Administratīvā procesa likuma 92.panta pirmo teikumu un izteikt to šādā redakcijā: “Ikviens ir tiesīgs prasīt atbilstīgu atlīdzinājumu par mantiskajiem

zaudējumiem vai nemantisko kaitējumu, kas viņam nodarīts ar administratīvo aktu vai iestādes faktisko rīcību”.

2. Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likumā kritēriji nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma apmēra un veida noteikšanai ir vispārināti. Veicot kritēriju izvērtēšanu, tiesai un iestādei jāvadās no taisnības apziņas un vispārīgiem tiesību principiem, tādā veidā katrā konkrētā gadījumā kritēriju vērtējums var atšķirties un pagarinās dokumentu izskatīšanas termiņš.

Priekšlikums: nepieciešama vienota skaidrojošā metodoloģija nemantiskā kaitējuma atlīdzinājuma kritēriju piemērošanai, jo tas konkretizētu kritēriju piemērošanu un atvieglotu iestāžu un tiesu darbu, nosakot atbilstīgu atlīdzinājumu par nodarīto nemantisko kaitējumu apmēru un stiprinātu sabiedrības pārliecību par vienlīdzību un taisnīgumu kaitējuma atlīdzības gadījumos, kad kaitējums radies prettiesiskā administratīvā akta vai faktiskās rīcības rezultātā.

3. Valsts pārvaldes zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.pantā ir atsevišķi reglamentēti nemantiskais kaitējums juridiskai un fiziskai personai. Fiziskai personai tas ir dzīvības, veselības, brīvības, goda un cieņas, personiskā un ģimenes noslēpuma un citu nemantisko tiesību un interešu aizskārums. Savukārt juridiskai personai tas ir darījumu reputācijas, komercnoslēpuma, autortiesību un citu nemantisko tiesību un interešu aizskārums. Tā kā nemantiskais kaitējums attiecībā uz šiem subjektiem ir ikviens tam piemērotais nemantisko tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu nepamatots aizskārums, nav pamata izdalīt atsevišķas nemantiskā kaitējuma definīcijas fiziskai un juridiskai personai.

Priekšlikums: izteikt Valsts pārvaldes zaudējumu atlīdzināšanas likuma 8.pantu šādā redakcijā: “Nemantiskais kaitējums šā likuma izpratnē ir ar iestādes prettiesisku administratīvo aktu vai prettiesisku faktisko rīcību nodarīts personas nemantisko tiesību vai ar likumu aizsargāto interešu aizskārums, kā rezultātā radušās nelabvēlīgas nemantiskās sekas”.

4. Atlīdzinājums ir cilvēktiesību aizsardzības mehānisms administratīvajā procesā. Tas nodrošina personas tiesības saņemt atbilstīgu atlīdzinājumu tiesību aizskāruma gadījumā, lai izvairītos no iestādes patvaļīgas rīcības. Atlīdzinājums jāvērtē arī kā motivācija valsts pārvaldes iestādēm rūpīgi attiekties pret saviem pienākumiem un nepieļaut kļūdas, tādējādi tiek veikta preventīva darbība iestādes patvaļas novēršanai. Ir jāizvērtē visi faktori, kas ietekmēja tiesību aizskārumu, un jāpanāk, lai noteiktais atlīdzinājums ir taisnīgs un samērīgs – tāds, kas dod apmierinājumu cietušajai personai, un vienlaikus kalpo arī kā efektīvs tiesiskās aizsardzības līdzeklis un sasniedz preventīvo mērķi.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē nav izkristalizējušies universāli kritēriji nemantiskā kaitējuma taisnīgam atlīdzinājumam, kuri būtu pielietojami visos gadījumos, kad kaitējums tiek nodarīts juridiskai personai.

Izmantotā literatūra un avoti

1. *Administratīvā procesa likums* (25.10.2001). LR likums ar groz. līdz 01.03.2017. <https://likumi.lv/doc.php?id=55567>, sk.15.04.2018.
2. *Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija* (04.11.1950). Eiropas Padome. <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649>, sk. 16.04.2018.
3. *Civillikums* (28.01.1937). LR likums ar groz. līdz 01.01.2017. <https://likumi.lv/doc.php?id=225418>, sk.24.04.2018.
4. *Latvijas Republikas Satversme* (15.02.1922). LR likums ar groz. līdz 14.06.2016. <https://likumi.lv/doc.php?id=57980>, sk.24.04.2018.
5. *Par individuālo (ģimenes) uzņēmumu un zemnieka vai zvejnieka saimniecību* (08.01.1992.). LR likums ar groz. līdz 13.01.2015. <https://likumi.lv/doc.php?id=72428>, sk.15.04.2018.
6. *Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām* (16.12.1966). Apvienoto Nāciju organizācija. <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705>, sk. 16.04.2018.
7. *Valsts pārvaldes iekārtas likums* (06.06.2002). LR likums ar groz. līdz 01.01.2018. <https://likumi.lv/doc.php?id=63545>, sk.10.04.2018.
8. *Valsts pārvaldes iestāžu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanas likums* (02.06.2005). LR likums ar groz. līdz 01.03.2018. <https://likumi.lv/doc.php?id=110746>, sk. 10.04.2018.

9. Balodis, R. (zin. red., 2011). *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 864 lpp.
10. Briede, J. (26.04.2005.). Administratīvā akta tiesiskums. *Jurista Vārds*, 15, 15.-16.lpp.
11. Briede, J. (red., 2008). *Administratīvais process tiesā*. Rīga: Latvijas Vēstnesis. 774 lpp.
12. Briede, J. (red., 2013). *Administratīvā procesa likuma komentāri. A un B daļa*. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 1058 lpp.
13. Briede, J., Danovskis, E., Kovaļevska, A. (2016). *Administratīvās tiesības*. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 270 lpp.
14. Danovskis, E. (20.03.2018.). Nemantiskā kaitējuma jēdziens administratīvajās tiesībās. *Jurista vārds*, 12, 10.-11. lpp.
15. Danovskis, E. (2012). Publiskās personas publiski tiesiskās atbildības priekšnoteikumi. *Inovāciju juridiskais nodrošinājums*. Latvijas Universitātes 70.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 224.-229.lpp.
16. Danovskis, E. (2014). Nepamatota tiesību aizskārums jēdziens Satversmes 92.pantā. *Tiesību efektīvās piemērošanas problemātika*. Latvijas Universitātes 72.zinātniskās konferences raksts krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 328.-335.lpp.
17. Latvijas Republikas Augstākā tiesa (2011). *Morālā kaitējuma atlīdzināšana administratīvajās lietās. Tiesu prakses apkopojums*. <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojum/administrativas-tiesibas>, sk. 30.01.2018.
18. Latvijas Republikas Augstākā tiesa (2016). *Tiesu prakse morālā kaitējuma apmēra noteikšanā, ja kaitējums radies izziņas iestādes, prokuratūras vai tiesas nelikumīgas vai nepamatotas rīcības rezultātā (tiesu prakse 2007.–2016.)*. <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojum/civiltiesibas>, sk. 15.04.2018.
19. Nuriev, A. (2013). The problem of compensation to legal entities for non-pecuniary damage caused by acts of public authorities and their officials. *Russian Juridical Journal / Rossijskij Juridiceskij Zhurnal*, vol. 88 (1), pp. 138-144. Retrieved May 14, 2018 from <http://web.a.ebscohost.com>
20. Peine, F.J. (2002.). *Vācijas vispārīgās administratīvās tiesības. Vācijas Administratīvā procesa likums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra. 581 lpp.
21. Priekulis, J. (26.08.2014.). Personiskā kaitējuma atlīdzinājums juridiskai personai administratīvajā procesā. *Jurista Vārds*, 33.
22. Vildbergs, H.J., Messeršmits, K., Niedre, L. (2004). *Pilsonis tiesiska valstī. Vācu konstitucionālo un administratīvo tiesību pamati*. Rīga: EuroFaculty. 1631pp.
23. White, R.C.A., Ovey, C., Jacobs, F.G. (2010). *The European Convention on Human Rights*. Fifth Edition. New York: Oxford University Press, 760 p.
24. Administratīvās apgabaltiesas 2007. gada 7. novembra spriedums lietā Nr. AA43-2407-07/18. <https://www.tiesas.lv>, sk. 25.04.2018.
25. European Court of Human Rights judgment of 6 April 2000 case No. 35382/97 Comingersoll S.A. v. Portugal. Retrieved 04.04.2018 from www.hudoc.echr.coe.int
26. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta 2016.gada 30.novembra spriedums lietā Nr. A420520313, SKA-1214-2016. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>, sk. 16.04.2018.
27. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2010. gada 18. maija spriedums lietā Nr. SKA-122/2010. www.tiesas.lv, sk. 30.04.2018.
28. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 20.aprīļa spriedums lietā Nr. A42446907, SKA-160/2010. <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi>, sk. 16.04.2018.
29. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2012.gada 4.jūlija spriedums lietā Nr.SKA-603/2012, <https://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/122065.pdf>, sk. 17.04.2018.
30. *Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2012.gada 6.jūnija spriedums lietā Nr. 2011-21-01* [http://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search\[number\]=2011-21-01](http://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?search[number]=2011-21-01), sk.02.02.2018.

Summary

The aim of the article is to analyse the State management authorities with the illegal administrative act or illegal effective action for the indemnification of non-material damage remediation criteria for the application of public legal relations, identifying the existing shortcomings and to propose solutions to the deficiencies.

The research problem is related to the fact that the State management authorities of the suffered damages in the law of non-material damage compensation criteria are set at a general meeting, but their full application is dependent on the reward amount. The most important non-material damage compensation determination criteria that are considered when determining the payment type and amount, have the rights and legally protected interests and the individual severity. Sub-criteria are legal and actual argument of institution action and victim's action and

participation. In each case there are also other important conditions that affect the decision on the reward adoption. The country has not developed a unified methodology for non-material damage compensation to determine the amount, but it would facilitate the authorities and courts work and make strong public confidence on equality and justice to the damage of the reward procedure, when such damage is caused by State regulatory authorities of any illegal administrative act or actual action as a result.